

11. OSALLISUUDEN KOKEMUKSIA SENIORIKORTTELISSA

Paula Vasara

Osallisuus voidaan ymmärtää kokemuksena mukana olemisesta, vaikuttamismahdollisuuksista, huolenpidosta ja yhteisestä osallisena olemisesta. Se on tärkeä osa kokonaisvaltaista hyvinvointia, myös vanhemmalla iällä. Tässä artikkelissa tarkastellaan osallisuuden kokemusta yhteisöllisen senioritalon asukkaiden kertomuksissa: millaisena ilmiönä se näyttäytyi ja millaisia merkityksiä siihen liitettiin. Aineiston pohjalta osallisuus hahmottui kokemuksena toimijuidesta ja mahdollisuudesta tehdä omaa elämää koskevia ratkaisuja. Se merkitsi myös aitoja kohtaamisia: omana itsenä nähdä ja kuulluksi tulemisen kokemusta. Kolmanneksi osallisuus oli tunnetta siitä, että oli osa jotain itseä suurempaa ja kuului yhteisöön. Kokonaisuudessaan tulokset osoittavat osallisuuden merkityksellisyyttä hyvän vanhenemisen kokemuksen kannalta.

Johdanto

Suomalaiset ovat tutkimusten mukaan maailman onnellisinta kansaa (Helliwell ym. 2022). Universalismin periaatteet ja hyvinvointivaltio ovat pitäneet huolta siitä, että ainakaan periaatteessa kukaan ei jää ilman tarvitsemaansa tukea ja huolenpitoa maantieteellisestä sijainnista, sosioekonomisesta asemasta tai vastaavista seikoista riippumatta (Anttonen ja Sipilä 2012; Suomen perustuslaki 731/1999, 19 §). Suomalaiset luottavat yhä monin tavoin toisiinsa sekäyhteiskunnan toimivuuteen ja ovat valmiita toimimaan yhdessä. Eriarvoistumiseen liittyvät mekanismit eivät silti ole kadonneet; yksinäisyyden, turvattomuuden ja pahoinvoinnin kokemukset ovat yleistyneet (Koponen ym. 2018).

Osallisuus voidaan ymmärtää laajasti käsittämään *mukanaoloa, vaikuttamista sekä huolenpitoa ja yhteisesti rakennetusta hyvinvoinnista osalliseksi pääsemistä* (STM 2021). Syrjäytymisestä ja pahoinvoinnista puhutaan usein nuoriin liittyen, mutta yhtä tärkeää on pohtia kansalaisten osallisuutta ja hyvinvointia kaikissa elämänvaiheissa – myös elämän jälkipuoliskolla. Koti on kehys, joka määrittää monella tapaa arkea: hyvän asumisen merkitys korostuu silloin, jos jokapäiväisessä elämässä kohdataan erilaisia haasteita ja puutteita. Suomalaisessa yhteiskunnassa korostetaan paikoillaan vanhenemisen periaatetta; vahva painotus omassa pitkäaikaisessa kodissa vanhenemisesta ja kotiin tuotavista palveluista eri toimijoiden yhteistyönä on hallinnut politiikkasuosituksia jo pari vuosikymmentä (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012; STM 2017; STM 2020). Poliitiikkasuosituksen mukaisesti erityisesti laitosasumista mutta myös muita kevyemmän tuen erityisiä asumismuotoja on ajettu alas lähivuosina (Kuronen ja Mielikäinen 2019).

Viime aikoina on havahduttu siihen, että omassa kodissa vanheneminen ei välttämättä ole-

kaan aina onnistunut ratkaisu, ja uudemmissa linjauksissa puhutaan jo erityisesti iäkkäiden asumisen monimuotoistamisen tarpeesta (Huhta ja Karppanen 2020; STM 2020). Irtaantuusteoria ja käsitys ikääntymisestä raihnaistumisena ovat tuottaneet kuvastoa, jonka mukaisesti iäkkään väistämättömänä kohtalona ovat erilaiset sairaudet ja toimintakyvyn vajeet sekä voimien hiipuminen. Tämän seurauksena ikääntyvät helposti nähdään passiivisena homogeenisena joukkona, joka vetäytyy hiljaiseloon. Uudemmat ikääntymisteoriat, kuten aktiivinen ikääntyminen, puolestaan liputtavat aktiivisen vanhenemisen ja osallisuuden puolesta. Tämä tulkitaan pyrkimykseksi olla aktiivinen yksilöllisten tavoitteidensa, kykyjen ja mahdollisuuksien mukaan, mikä asettaa uudenlaisia vaateita niin ikääntyville itselle kuin ikääntymisen paikoillekin. (Bengtson ja Settersten 2016; WHO 2002.)

Hyvinvointia tarkasteltaessa puhutaan usein aikuisten, erityisesti ikääntyvien, osalta terveyden, perheen ja läheisten sekä turvaton toimeentulon merkityksestä, mutta erilaiset luettelot piirtävät melko kapeaa kuvaa ikääntyvän elämästä. Hyvinvointia tulisikin tarkastella laajemmasta näkökulmasta, ei vain fyysisenä terveytenä ja pahoinvoinnin poissaolona (Kainulainen 2014; OECD 2017). Sen lähteet ovat usein sekä aineellisia mahdollisuuksia, esimerkiksi kohtuullista toimeentuloa, hyvää ja sopivaa asumista ja harrastuksia, mutta ne voivat olla myös aineettomia tai näiden välimuotoja kuten turvallisuuden tunnetta, luottamusta tai toimivia palveluja (vrt. Isola ym. 2017). Uudenlaiset yhteisölliset senioriasumisen muodot nojautuvatkin käsitykseen monimuotoisemmasta ja aktiivisemmasta hyvinvoinnista vanhuudessa ja korostavat iäkkään mahdollisuutta olla aidosti osa ympäröivää yhteisöä ja yhteiskuntaa (Golant 2015; Lampinen 2021; Oosi, Koramo ja Sadeoja 2019; Oosi ym. 2020; Paavolainen 2021a; Paavolainen 2021b; WHO 2002).

Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella uudenlaista ikääntyville tarjolla olevaa välimuotoisen asumisen ratkaisua, yhteisöllistä seniorikorttelia, hyvän elämisen ja osallisuuden kokemuksen paikkana. Keskiössä ovat asukkaiden käsitykset osallisuudesta: millaisena ilmionä se koetaan ja millainen merkitys sille annetaan oman hyvinvoinnin tekijänä.

Osallisuuden käsite

Osallisuuden käsitettä voi pitää sateenvarjokäsitteenä eikä sille ole yksiselitteistä vakiintunutta määritelmää. Ajattelua jäsentävät usein lähikäsitteet ja niihin liittyvät yhteiskunnallisen keskustelun teemat, esimerkiksi eksklusio, syrjäytyminen, huono-osaisuus tai toisaalta sosiaalinen pääoma, yhteiskunnan solidaarisuus, sosiaalinen tasa-arvoisuus tai palvelujärjestelmän tavoitettavuus ja kattavuus. (ks. esim. Jämsén ja Pyykkönen 2014; Walsh ym. 2021a.) Osallisuutta on myös ajateltu liittymisenä, suhteissa olemisena, kuulumisena, yhteisyytenä ja mukaan ottamisena. Yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä sen juuret ovat pitkät, ja merkittävät yhteiskuntateoreetikot kuten Emil Durkheim, Michel Foucault, Pierre Bourdieu ja Thomas H. Marshall ovat monella tapaa vaikuttaneet käsitteen määrittelyyn. Uudemmissa teoreetikoita Amartya Senin ja Martha Nussbaumin kirjoitukset ovat merkittävällä tavalla vaikuttaneet käsitteestä käytyyn keskusteluun (ks. esim. Leemann, Kuusio ja Hämäläinen 2015.) Kansainvälisten klassikoiden lisäksi usein viitataan Erik Allardtin (1976) jaotteluun hyvinvoinnin ulottuvuuksista, joita ovat aineellinen hyvinvointi, ihmissuhteet sekä itsensä toteuttaminen. Isola ja kumppanit (2017, 5) määrittelevät osallisuuden seuraavasti:

Osallisuus on kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvin-

voinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on vaikuttamista oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja joihinkin yhteisiin asioihin. Sosiaalipoliittisesti osallisuuden voi nähdä kiinnittymisenä hyvinvoinnin lähteisiin ja vapautena tavoitella asioita, joita itse tai lähiympäristö arvostaa.

Ajatus osallisuudesta aaltoilevina sisäkkäisinä kehinä on oivaltava: osallisuus ei ole jäykkää ja tarkkarajaista (Isola ym. 2017, 23). Jämsén ja Pyykkönen (2014) kuvaavat myös osallisuutta monitahoiseksi tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuudeksi, jolle on olennaista luottamus, sitoutuminen ja kuulluksi tuleminen. He ovat kuvanneet käsitettä eräänlaisen *portaikkomallin* avulla, missä osallisuus jakautuu kolmelle tasolle: *Osallisuus yhteiskunnassa* liittyy mahdollisuuteen osallistua päätöksentekoprosesseihin, *osallisuus yhteisöissä* puolestaan merkitsee kiinnittymistä johonkin sekä yhteenkuuluvuuden, turvallisuuden ja oikeudenmukaisuuden tunnetta. *Osallisuus omassa elämässä* rakentuu tässä voimaantumisesta, identiteetistä ja elämönhallinnasta. Portaikkomallissa kiinnitetään huomiota omakohtaiseen sitoutumiseen, toimintaan ja vaikuttamiseen omaa elämää koskeviin asioihin, mutta myös vastuun ottamiseen omien toimien seurauksista.

Osallisuuden käsitteen ymmärtämiseen tuo tärkeän näkökulman myös sosiaalisen eksklusion määrittäminen. Kieran Walsh, Thomas Scharf, Sofie Van Regenmortel ja Anna Wanka (2021b, 11–12) painottavat sen relationaalista ja dynaamista luonnetta ja määrittelevät sitä seuraavasti:

Old-age exclusion involves interchanges between multilevel risk factors, processes and outcomes. Varying in form and degree across the older adult life course, its complexity, impact and prevalence are amplified by old-age vulnerabilities, accumulated disadvantage for some groups, and constrained opportunities to ameliorate exclusion. Old-age exclusion leads to inequities in choice and control, resources and relationships, and power and rights in key domains of neighbourhood and community; services, amenities and mobility; material and financial resources; social relations; socio-cultural aspects of society; and civic participation. Old-age exclusion implicates states, societies, communities and individuals.

Tämä sosiaalisen eksklusion määritelmä tarjoaa kiinnostavaa tартtumapintaa osallisuuden monitahoiseen ilmiöön, mutta viittaa myös sen merkitykseen yhteiskunnallisen eriarvoisuuden suhteen laajemmalla tasolla.

Osallisuuden edistämisen periaatteissa on nähty tärkeäksi osallistumisen vapaaehtoisuus, toimijoiden keskinäinen kunnioitus, yksilöllisten ratkaisujen etsiminen ja yhdessä tekeminen (ks. esim. THL 2021). Pajulan (2014, 11) mukaan osallisuus syntyy esimerkiksi

[...] työn, harrastusten, kansalaisjärjestötoiminnan tai muun vaikuttamisen kautta. Osallisuus merkitsee omakohtaisesta sitoutumisesta nousevaa vaikuttamista asioiden kulkuun ja vastuun ottamista seurauksista. Osallisuus voidaan nähdä syrjäytymisen vastavoimana.

Särkelä-Kukko puhuu osallisuudesta kiinnittymisenä johonkin. Se, mihin kiinnitytään, voi olla yhteisö, ympäristö tai yhteiskunta. Kiinnittymisen lisäksi kyse on yhteenkuuluvuuden tunteen syntymisestä, turvallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta eli tunneperustaisesta kokemuksesta: olennaista ei ole sinänsä sen aktualisoituminen vaan kokemus siitä, että mahdollisuus osallistumiseen on olemassa. (Särkelä-Kukko 2014; Rouvinen-Wilenius 2014.) Mahdollisuuden lisäksi osallisuudessa on keskeistä vapaus toimia (Mäntylä, Nousiainen ja Isola

2019, 9). On ongelmallista, jos osallisuus määritetään vain syrjäytymisen vastakohtaksi ja sen torjuminen marginaalissa olevien ihmisten osallistamiseksi. On tärkeää ymmärtää, että osallisuuteen kuuluu myös oikeus olla osallistumatta ja olla omissa oloissaan eikä osallistumisen määrä sinänsä kerro paljoakaan osallisuuden kokemuksesta (ks. esim. Leemann, Kuusio ja Hämäläinen 2015, 2–3; Leemann & Hämäläinen 2016, 590).

Ikääntyvän osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa

Suomalaisessa kontekstissa usein puhutaan köyhyyden ja syrjäytymisen torjumisesta sekä oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisen yhteiskunnan edistämisestä. Euroopan tasolla köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunta on unionin sosiaalipoliittisia erityistavoitteita (Euroopan parlamentti 2021) ja heijastuu siten myös suomalaisiin käytäntöihin. Myös Maailman terveysjärjestö (*World Health Organization, WHO* 2002) on ottanut kantaa hyvään ikääntymiseen ja osallisuuteen, mutta kansainvälisessä tutkimuksessa ja politiikkadokumenteissa painoarvo on jäänyt vähäisemmäksi (ks. esim. Walsh ym. 2021b). Sosiaali- ja terveysministeriö (2021) liittää osallisuuden vaikuttamiseen, huolenpitoon ja hyvinvoinnista osalliseksi pääsemiseen. Tavoitteeksi on asetettu eriarvoisuuden, köyhyyden, syrjäytymisen ja syrjinnän vähentäminen: ministeriön vastuulla on huolehtia sosiaalisen hyvinvoinnin ja turvaamisen mahdollisuudesta.

Lait, erityisesti laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012), perustuslaki (731/1999) ja sosiaalihuoltolaki (1301/2014), mutta myös erilaiset laatusuositukset (STM 2017; myös vanhemmat) ja ikäohjelmat (STM 2011; STM 2020) ovat tärkeitä, sillä niiden avulla voidaan luoda keinoja tukea iäkkäiden mahdollisuuksia itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Vaikka ikääntyneet tunnistetaan erityisryhmäksi esimerkiksi asumisen ohjelmissa (YM 2013; myös vanhemmat), huomio kiinnittyy usein hauraimmassa asemassa olevien huono-osaisuuteen, yksinäisyyteen, köyhyyteen ja pahoinvointiin (ks. esim. Machielse ja Duyndam 2020; Niemelä 2010; Saari 2015). Toisaalta erilaisten riskien kasautumisen merkityksen ymmärtäminen jo elämänkulun eri vaiheissa ja taitekohdissa on tärkeää ikääntyneiden osallisuuden kannalta: näin erilaisia toimia ja interventioita voidaan suunnitella ja kohdentaa riittävän ajoissa (vrt. Walsh ym. 2021b).

Hyvinvointivaltion palvelujen laajentuminen ja materiaalisen hyvinvoinnin lisääntyminen näkyvät nykypäivän ikääntyneissä. On silti tärkeää huomata, että vaikka elinikä on kasvanut ja terveiden vuosien määrä lisääntynyt, jokainen ikääntyä omalla tavallaan: kronologisen iän lisääntyminen voi tuoda mukanaan erilaisia toimintakyvyn vajeita, jotka vaikeuttavat osallistumista ja osallisuutta. (Kokkonen 2019; Kulmala, Lisko ja Im 2021; Komp-Leukkunen 2021b; Rantanen 2021; Rotkirch 2021; STM 2020; vrt. Jylhä 2015.)

Käytännössä toimintakyvyn vajaukset lisääntyvät merkittävästi 75 ikävuoden jälkeen (Komp-Leukkunen 2021a; Kulmala ym. 2021) – tässä elämänvaiheessa valtaosa suomalaisista asuu tavanomaisissa kodeissa (Lintunen 2019; Mikkola & Hänninen 2021; Tilastokeskus 2019). Avun ja tuen saaminen ei välttämättä ole helppoa, ja syrjässä asuminen ja sosiaalisten verkostojen ohuus voivat vaikuttaa osallisuuden kokemukseen ja toteutumiseen. Toisaalta iäkkäät ovat usein aktiivisia erilaisissa yhdistyksissä, järjestöissä ja vapaaehtoistoiminnassa. Kansalaisyhteiskunnan merkitystä osallisuuden vahvistajana ei tule unohtaa: kansalaisjärjestöt tarjoavat monenlaisia mahdollisuuksia sosiaaliin suhteisiin ja vuorovaikutukseen myötä-

vaikuttaen näin monella tapaa osallisuuden kokemuksen syntymiseen (Särkelä-Kukko 2014, 39).

Kaiken kaikkiaan osallisuuden kokemuksen rakentumiseen vaikuttavat yhteiskunnan rakenteet, vallitseva asenneilmapiiri sekä yksilön omat käytettävissä olevat voimavarat, minkä vuoksi on tärkeää miettiä osallisuuden tukemista monimuotoisesti niin mikro-, meso- kuin makrotasollakin. Rakenteet voivat tukea tai estää yksilön osallisuuden toteutumista, mutta myös yksilön voimavarat voivat vaihdella eri elämäntilanteissa: jos omien resurssien hyödyntäminen on mahdotonta, aitoa osallisuuden kokemusta on vaikea tavoittaa. (Särkelä-Kukko 2014, 39; Walsh 2021b.) Tämän vuoksi olisi hyvä huolehtia myös esteettömistä ympäristöistä ja saavutettavuudesta, jotta hauraammissakin asemissa olevilla ikääntyneillä olisi pääsy itselle mielekkäiden osallisuuden lähteiden äärelle. Tässä ovat erityisen tärkeässä, mutta usein unohdetussa, roolissa erilaiset ikäystävällisten ympäristöjen painotukset (ks. esim. Rappe ym. 2018; Rajaniemi & Rappe 2020; WHO 2007).

Aineisto: yhteisöllisen seniorikorttelin asukkaiden kertomukset

Tutkimuksen aineisto koostuu Suomen Akatemian rahoittaman *Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikön* (CoE AgeCare, 2018–2025, nro 312303) *Ahava*-tutkimuksessa kerätyistä ikääntyneiden kartta-avusteisista elämäkertahaastatteluista, jotka tehtiin talvella 2018–2019 keskisuomalaisessa yhteisöllisessä seniorikorttelissa. Yhteisölliselle senioriasumiselle ei ole olemassa virallista määritelmää, ohjeistusta tai kriteerejä, mutta ikäraja asettuu yleensä 55. ikävuoden kohdille. Senioriasuminen saattaa olla esimerkiksi kaupungin tukemaa vuokra-asumista, yhdistyspohjaista toimintaa tai täysin vapaarahoitteisia asuntoja. (Vasara 2020, 27–28.) Suomessa erityisiä eläkeläiskyliä ei ole perustettu, mutta muutoin erilaisille vaihtoehtoilta alkaa olla sekä kysyntää että tarjontaa, joskin alueelliset vaihtelut ovat suuria (vrt. Golant 2015; Huhta ja Karppanen 2020; Oosi, Koramo ja Sadeoja 2019; Oosi 2020 ym; Paa-volainen 2021b).

Ikääntyneiden asumisesta käydyssä keskustelussa on noussut esiin niin kutsuttu *välimuotoinen asuminen* (Huhta ja Karppanen 2020), jolla kaikessa epämääräisyydessään tarkoitetaan sitä erilaista asumisen kirjoa, joka asettuu tehostetun palveluasumisen (eli ympärivuorokautisen hoivan) ja tavanomaisessa kodissa asumisen väliin. Käytännössä välimuotoista asumista on esimerkiksi senioriasuminen, jonka uusimuotoisia vaihtoehtoja, kuten erilaisia palvelu- ja yhteisökortteleita, voi pitää reaktiona yksipuoliseen paikoillaan vanhenemisen politiikkaan. Julkin varoin tuotettua palveluasumista on vähennetty ja tehostettu palveluasuminen ja kotipalvelu ovat kohdistuneet vain niitä eniten tarvitseville, ja tämä on osaltaan lisännyt kysyntää uusille asumista ja palvelua yhdistäville ratkaisuille (Kuronen ja Mielikäinen 2019; Oosi, Koramo ja Sadeoja 2019; THL 2017; Vasara 2020).

Senioriasumisen yksi tärkeistä näkökulmista on mahdollistaa itsenäistä asumista ikääntyneille, minkä vuoksi esimerkiksi keskeinen sijainti lähellä palveluita asioinnin helpottamiseksi on tyyppillinen piirre. Tutkimuskohteessamme keskisuomalaisessa yhteisöllisessä seniorikorttelissa oli 55. vuoden alaikäraja, ja asukkailla oli muuttohetkellä valittavissa joko vuokra-, asumisoikeus- tai omistusasuntoja. Yhteisöllisyyden edistäminen on selkeästi nimetty korttelin tavoitteisiin, ja käytännössä asukkaiden välistä yhteistoimintaa ja vuorovaikutusta pyritään tukemaan ja edistämään monin tavoin. Lisäksi korttelissa toteutuu muita senioriasumiselle tyyppillisiä piirteitä, esimerkiksi asuminen on esteetöntä, palvelut ovat saavutettavia ja lähiym-

päristön viihtyisyyteen, turvallisuuteen ja hyviin kulkuyhteyksiin on panostettu. (vrt. Paavola 2021a; Oosi, Koramo ja Sadeoja 2019.) Yhdessä tekeminen ei tässä korttelissa ollut velvoittavaa, mutta siihen rohkaistiin ja yhteiset tilat (esimerkiksi kortteliravintola, olohuone, kuntosali, harrastehuoneet, palvelutila) mahdollistivat monenlaista tekemistä. Lisäksi talossa oli toiminnanohjaaja, jonka tehtävänä oli avustaa asukkaiden toiminnan järjestelyissä sekä tarjota henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa.

Haastattelujen tekemiseen osallistui yhteensä kolme tutkijaa, kaksi Jyväskylän ja yksi Tampereen yliopistosta. Teimme yhdessä kaiken kaikkiaan 36 haastattelua, joista tein itse 15. Valitsin näistä tähän 21 yksinasuvan yli 55-vuotiaan kertomusta. Haastattelupaikkoina olivat asukkaiden kodit muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, ja ne kestivät keskimäärin 72 minuuttia, kaiken kaikkiaan 1537 minuuttia. Haastattelut on tallennettu ja litteroitu sanatakkasti; tähän valikoituneita aineistolainauksia olen luettavuuden parantamiseksi muokannut hieman, esimerkiksi turhia täytesanoja kuten ”tota” tai haastattelijan vahvistavia kommentteja, kuten ”mmm”, on poistettu.

Taulukko 1. Kertojien perustietoja

	Nimi	Syntymävuosi	Asumismuoto	Siviilisäätty	Lasten lkm	Pituus (min)
1	Anneli	1940–1944	aso	leski	2	89
2	Aune	1940–1944	omistus	leski	2	36
3	Eeva	1925–1929	vuokra	naimaton	1	53
4	Elina	1945–1949	aso	eronnut	1	58
5	Iida	1930–1934	aso	naimaton	0	119
6	Hannu	1950–	aso	eronnut	2	24
7	Linnea	1950–	aso	naimaton	0	68
8	Mikko	1945–1949	vuokra	naimaton	0	54
9	Olavi	1935–1939	aso	leski	2	64
10	Pekka	1940–1944	aso	leski	2	56
11	Raimo	1945–1949	vuokra	eronnut	2	35
12	Rauha	1945–1949	vuokra	eronnut	1	72
13	Ritva	1940–1944	aso	naimaton	0	83
14	Sandra	1945–1949	aso	eronnut	2	66
15	Seija	1945–1949	aso	naimaton	0	67
16	Senni	1940–1944	omistus	leski	2	60
17	Siiri	1940–1944	aso	leski	2	73
18	Soile	1950–	omistus	eronnut	2	59
19	Timo	1950–	vuokra	eronnut	2	59
20	Tuulikki	1950–	vuokra	eronnut	3	118
21	Vieno	1935–1939	vuokra	leski	3	199

Tämän luvun aineiston kertojista 15 on naisia ja kuusi miehiä. Valtaosa kertojista (12) oli syntynyt 1940-luvulla; vanhin 1920-luvun lopulla ja nuorin 1960-luvun alussa, mikä kuvastaa osaltaan asukkaiden ikäjakaumaa. Aineisto kuvastaa monin tavoin suomalaisten ikääntynei-

den joukkoa, mutta poikkeuksellisesti tässä aineistossa naisleskien osuus (5) on tavanomaista pienempi, ja koko elämänsä ilman virallista parisuhdetta asuneiden osuus suurempi (kuusi) (vrt. Hägglund ja Rotkirch 2021).

Osallisuuden tarkastelun menetelmä

Aineiston kerronnallisissa haastatteluissa hahmoteltiin kertojan asumispolkua ja elämäntilannetta yleensä sekä pohdittiin nykyistä elämäntilannetta eri näkökulmista, esimerkiksi kokemusta muutosta, nykyisestä kodista, sosiaalisista verkostoista, avun ja tuen tarpeista. Perusajatusta kehystävät Glen H. Elderin (1994) elämäntilannetta periaatteet sekä David Claphamin (2005) asumispolun lähestymistapa; yhdessä nämä muistuttavat historiallisen ajan ja paikan merkityksistä, yksilöiden välisistä linkittymisistä ja elämäntapahtumien ajoittumisen merkityksestä. Kertomus ymmärretään tässä kokemuksen tulkinnan välineeksi (Bruner 1990; Riesman 2008): yksilön kokemukseksi antamat tulkinnat ja merkitykset ammentavat kulttuurisesti jaetusta, mutta ne ovat aina subjektiivisia, ja ne voivat muuttua ajassa. Narratiivien analyysin kautta tarkastelen sitä, millaisena osallisuuden kokemus näyttäytyy asukkaiden kertomuksissa.

Tässä artikkelissa kiinnostuksen kohteena ovat seniorikorttelin asukkaiden kokemukset osallisuudesta. Sen mittaaminen objektiivisin kriteerein on mahdotonta, mutta sitä voi tavoittaa peilaamalla kertomuksia osallisuuden kokemuksesta koskeviin väittämiin (Isola ym. 2017, 53–55). Aihepiiriltään ne käsittelevät päivittäisten tekemisten merkityksellisyyttä ja elämän tarkoitusta, myönteisen palautteen saamista, luottamuksen kohteena olemista, avun saantia sitä tarvitessa, tarpeellisuuden tunnetta, itselle tärkeään ryhmään kuulumista ja tärkeiden asioiden tavoittelemista sekä omaan elinympäristöön ja elämän kulkuun vaikuttamista. Lisäksi olen hyödyntänyt Jämsénin ja Pyykkösen (2014, 9) portaikkomallia täydentävänä kehikkona. Mallin jäsenyys on kehitetty *oSallisuusbanke Sallissa*; sen pohjana ovat Mona Särkelä-Kukon (2014) ja Päivi Rouvinen-Wileniuksen (2014) osallisuuden ja sen lähikäsitteisiin liittyvät määritelmät. Ajatuksen ytimessä on näkemys osallisuudesta moniulotteisena ja -tasoisena ilmiönä: osallisuus voi toteutua omassa elämässä, yhteisöissä tai laajemmin yhteiskunnan tasolla.

Kiinnostus kohdistuu yksilön kokemukseen ja sille annettuihin tulkintoihin sekä kertomukseen, joka rakentaa ja välittää näitä tulkintoja. Aluksi koodasin aineiston Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (2021) mallia ja Jämsénin ja Pyykkösen (2014) osallisuuden portaikkomallia mukaillen kolmeen pääluokkaan *Atlas.ti*-ohjelmassa. *Osallisuus omassa elämässä* merkitsi kuvauksia osallistumisesta, omannäköisen elämän mahdollisuudesta sekä omana itsenä nähdystä ja kuullusta tulemisesta. *Osallisuus yhteisöissä* koostui kertomuksista kuulumisen tunteesta itselle tärkeisiin ryhmiin ja yhteisöihin sekä mahdollisuudesta vaikuttaa niissä, mukaan lukien osallistumisen politiikkaan sekä erilaiseen järjestö-, yhdistys- ja muihin vapaaehtoistoimintaan. *Osallisuus yhteisestä hyvästä* -kategoriaan luokittelin kertomukset mahdollisuudesta tehdä asioita yhdessä muiden kanssa, kertomukset kuulumisen ja arvostuksen tunteesta ja oman ponnistelun antimista nauttimisesta. Lopullisessa analyysissä osallisuus tiivistyi kertomuksiksi valinnan mahdollisuuksista ja omannäköisestä elämästä, kohdatuksi tulemisesta omana itsenä sekä yhteisöön kuulumisen tunteesta.

Osallisuus asukkaiden kertomuksissa

Osallisuus näyttäytyi monitahoisena ilmiönä asukkaiden kertomuksissa. Se rakentui erilaisissa arjen käytännöissä, ja linkittyi usein erilaisiin osallistumisiin niin talon sisäisissä aktiviteeteissa kuin talon ulkopuolisessakin toiminnassa. Usein asukkaat luettelivat monenlaisia tapahtumia, harrastuksia ja tekemisen mahdollisuuksia, mutta osallisuuden kokemuksesta rakentuvat kertomukset olivat jotain enemmän kuin mekaanisia kuvauksia toiminnasta ja tarjonnasta – osallistuminen oli toki tärkeä osanen, jonka kautta osallisuuden kokemusta rakennettiin, mutta ei sen ainoa ulottuvuus.

Tämän aineiston puitteissa ei ole mahdollista tarkastella korttelia osana lähiympäristöään, vaan tarkastelu keskittyy korttelin sisälle sen asukkaisiin. On silti hyvä huomata, että yhteisö avautui myös ulospäin: esimerkiksi kortteliravintola oli avoinna alueen asukkaille ja asukkailla oli mahdollisuus hyödyntää yhteisiä tiloja erilaisiin tapahtumiin.

Valintoja: oman näköinen elämä

Yksilön kannalta osallisuuden kokemuksen voi yksinkertaisimmillaan kuvata mahdollisuudeksi tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä, mikä sisältää ajatuksen yksilön toimijuudesta. Käytännössä se ilmeni näissä kertomuksissa mahdollisuutena määrittellä oman elämän perusasioita, esimerkiksi sitä, missä asuu tai mitä palveluita käyttää, millaiseen toimintaan osallistui ja kuinka usein.

Asuminen on yksi niistä keskeisistä kehyksistä, jotka määrittävät monin tavoin arkea ja sen erilaisia ratkaisuja. Nykyisin vaade omasta varautumisesta ja ennakoinnista mahdollisiin tuleviin toimintakyvyn vajeisiin korostuu monissa ikä- ja asumisohjelmissa (Huhta ja Karpunen 2020; STM 2017; STM 2020). Muuttaminen myöhemmällä iällä usein kehystetään ikäväksi väistämättömyydeksi, ja sen syyt jäljitetään erilaisiin ikääntymismuutoksiin, joiden myötä asumisen jatkaminen entisessä kodissa tulee mahdottomaksi (Mikkola ja Hänninen 2021; Vasara 2015).

Mikko: Ja nyt oon sitte asunut tässä näin. Pakko oli tulla sieltä tähän.

H: No pakko, niinkö? [...]

Mikko: No, kato mitä tuolla, tuolla noin ja..

H: Ai meinaatko toi, toi, pyörätuoli? [...]

Mikko: Ei siinä voinu ku ei se, mä en päässyt ulos.

Mikon kertomuksessakin puhutaan pakosta: ilmitasolla hän kertoo joutuneensa muuttamaan nimenomaan terveydentilaan liittyvien muutosten vuoksi. Osallisuuden toteutumisen ja kokemuksen kannalta kiinnostavampaa on kuitenkin kertomukseen sisältyvä samanaikainen näkökulma toimijuuteen ja itsenäiseen elämään. Monelle ikääntyvälle on Mikon tavoin sujuva arki ja ilman avustajaa suoriutuminen äärimmäisen tärkeää omanarvontunnon kannalta eikä apua välttämättä haluta ottaa vastaan, vaikka sitä olisi tarjollakin. Muuttaminen voi tällöin kehystyä positiivisesti osallisuuden, valinnanmahdollisuuksien ja oman näköisen elämän mahdollistajana pakon sijasta (vrt. Vasara 2015).

Osassa aineiston kertomuksista muuttaminen juonellistettiin terveydentilaan ja toimintakyvyn muutoksiin liittyväksi kausaaliseksi tapahtumaketjuksi, mutta muutto saattoi olla myös

aktiivista toimijuutta: harkintaa ja varautumista tulevaan, mitä nykyiset ikäpoliittiset ohjelmat korostavat (ks. esim. STM 2020). Riittävän ajoissa toteutettu muutto oli yksi tapa pyrkiä varmistamaan sitä, että omaan elämään vaikuttavia valintoja pystyttiin tekemään. Toisin sanoen, jos muuttamisen ajankohtaan tai sen taustalla oleviin perussyihin ei ehkä koettukaan pystyttävän vaikuttamaan, niin vähintään kertojalla oli ollut valtaa tehdä päätös siitä, mihin hän lopultakin muutti.

Timo: Aa, siinä vaihees, en mä niinku miettiny yhtään että niin, mihinkä mä muuttasin. Mut kun mä kuulin tästä, niin..

H: Niin sit oli..

Timo: Niin tota mä aattelin että, toi on mun juttu. En mä muuta ajatellu.

Claphamin (2005) asumispolun lähestymistapa muistuttaa siitä, että päätöksiä asuinpaikasta ei tehdä universaalien preferenssien pohjalta vaan ne perustuvat subjektiivisiin käsityksiin siitä, mikä itselle ja omaan elämäntapaan koetaan sopivaksi. Usein ikääntyneiden asumisratkaisuja keskitytään pohtimaan tulevaa mahdollisesti tarvittavan avun ja tuen näkökulmasta, ja ne ovatkin usein tärkeitä, mutta myös kokemus kodin sopivuudesta nykyhetkessä on tärkeä. Muutama asukkaista viittasi siihen, että ei vielä ikänsä ja terveytensä puolesta olisi tarvinnut erityistä senioriasumista, mutta muuttoon oli päädytty esimerkiksi siksi, että haluttiin asua lähempänä lapsenlapsia eikä useampia muuttoja koettu houkuttelevaksi.

Muuton ajoittuminen oli yksi keskeisistä teemoista, jotka toistuvasti nousivat esiin. Muuttoprosessi kuvattiin usein raskaaksi tehtäväksi, niin fyysisesti kuin henkisesti. Tyytyväisyyttä kuitenkin tunnettiin siitä, että urakasta oli selvitty. Lisäksi useimmat kokivat, että heillä oli vielä mahdollisuus rakentaa uudesta asunnosta koti sanan täydessä merkityksessä (Mallett 2004; Johansson ja Saarikangas 2009) ja kotiutua uuteen paikkaan (vrt. Golant 2015). Tämän aineiston kertomuksissa muutosta ja arjesta uudessa paikassa korostuivat osallisuuden ja itsenäisen elämän kannalta merkityksellisinä tekijöinä oma valinnan mahdollisuus sekä riittävät voimavarat sekä lähiympäristön hyvät palvelut helpon asiointimatkan päässä, erilaiset ulkoilu- ja harrastusmahdollisuudet sekä esteetön ympäristö hyvine kulkuyhteyksineen. Oman kodin sijoittuminen tällaiseen lähiympäristöön turvasi mahdollisuuksia toteuttaa tarvetta itsenäiseen ja omannäköiseen elämään jatkossakin – toisin sanoen se koettiin osallisuutta mahdollistavaksi ja edistäväksi lähiympäristöksi itselle.

Kohtaamisia: omana itsenään nähdyksi ja kuulluksi tuleminen

Nähdyksi ja kohdatuksi tulemisen kokemukseen myötävaikutti paljon talossa muotoutunut tapa tervehtiä toisia asukkaita, mikä koski myös talossa vieräileviä. Yhä enemmän puhutaan siitä, miten yhteiskunnassa luonnollisten ja satunnaisten kohtaamisten paikat ovat katoamassa. Tässä talossa jokainen asukas tuli nähdyksi ja kohdatuksi liikkeussaan yhteisissä tiloissa: kaikki tervehtivät toisiaan ja vaikkei nimiä muistettu, niin kasvot ja rutiinit oli opeteltu tunnistamaan.

Tervehtiminen oli sujuvaksi muotoutunut arkinen tapa, jonka myötä oli helppo antautua keskinäiseen rupatteluun ja jutteluun (vrt. Paavolainen 2021a). Yhteiset tilat olivat myös merkityksellisiä tässä: kun viihtyisiä ja oleskeluun kutsuvia tiloja ja tilaisuuksia oli tarjolla lähellä, helpon ja esteettömän matkan päässä, niiden hyödyntäminenkin oli suosittua. Lisäksi korttelin rakennukset oli kytketty yhteen käytävillä, mikä mahdollisti helpon liikkumisen huo-

noissakin sääoloissa, mutta myös toi asukkaat sopivalle kohtaamisetäisyydelle toisistaan. (vrt. Lampinen 2021, 4–5.)

Osallisuudessa on aina kyse myös resursseista. Eräs toistuva piirre kertomuksissa oli niin sanottu huolipuhe. Yleensä sana ymmärretään huolestumisen ja huolehtimisen kontekstissa enemmän negatiivisesti latautuneeksi termiksi, mutta näissä kertomuksissa sillä oli useammin positiivinen konnotaatio: puhuttiin huolista vapautumisesta. Kun raskaaksi ja vaivalloiseksi koettuja tehtäviä, esimerkiksi huolto- ja ylläpitotöitä, ei enää ollut omalla vastuulla, aikaa ja voimavaroja voitiin keskittää johonkin itselle mieluisaan, johon ei ehkä aiemmin ollut jäänyt aikaa tai tilaa.

Menneen asumis- ja elämishistorian kertaaminen antoi laajempaa perspektiiviä, jonka avulla tuli ymmärrettävämmäksi se, mikä kullekin kertojalle oli tärkeää, ja miten sitä koskevat mielitymykset olivat elämänkulun aikana muovautuneet. Nimenomaan omana itsenään nähdyksi ja kuulluksi tulemisen kokemus ja mahdollisuus olla sellainen kuin on ilman ulkoa asetettua roolia tai ennalta määriteltyjä sääntöjä, on tärkeää osallisuuden kokemuksen kannalta. (vrt. STM 2021.) Jokaisella oli tilaa olla oma itsensä ja valita oman osallisuuden toteuttamisen tapaa itselle mieluisalla tavalla.

Anneli: On. Ja sit se että, mähän oon aina ollu aktiivi-, aktiivinen niinku kaikissa järjestöissä ja seuroissa ja näin.

H: Mm.

Anneli: Et mä oon ollu, et paljon ohjelmaa ollu aina elämässä.

Yhtäältä omat mielitymykset saattoivat Annelin tavoin liittyä aktiiviseen elämäntapaan ja siihen, että oli totuttu olemaan monessa mukana. Jokaisella on tarve luoda positiivinen käsitys itsestä; näitä mielikuvia rakennettiin tyypillisesti viittaamalla yleisesti yhteiskunnassa arvostettuihin toimintatapoihin. Monilla asukkailla oli selkeitä yhteiskunnallisen vaikuttamisen rooleja, kuntapolitiikasta erilaisiin tehtäviin ja vastuisiin järjestöissä ja yhdistyksissä. Näiden osallisuuksien kuvaamisen avulla tuettiin käsitystä itsestä aktiivisena toimijana ja kansalaisena, joka osallistui yhteisen hyvän tuottamiseen, ja oli siten oikeutettu myös nauttimaan tuon yhteisen ponnistelun hedelmistä.

Korttelin erilaiset järjestelytoimikunnat, ja esimerkiksi talotoimikunta, olivat mahdollisuus saada arvostusta. Vaikka toiset hieman vitsailivatkin toimikuntien työläydestä Timon tavoin – *pyydettiin niin oli pakko* – mutta jäsenyyden mukanaan tuomasta asemasta nautittiin, vaikka tehtävä olisikin tullut *kaiken päälle*. Osallisuuden kokemus ei nouse vain osallistumisesta ja tekemisestä vaan myös mahdollisuudesta nauttia yhteisten ponnistelujen myötä saavutetusta ja saada arvostusta vertaisiltaan omana itsenään (ks. esim. Isola ym. 2017; STM 2021). Käytännössä vastuuta omasta lähiympäristöstä, tapahtumien järjestämisestä ja näiden kehittämisestä otettiin mielellään vastaan ja se koettiin mielekkääksi tekemiseksi, joka toi elämään sisältöä.

Monet asukkaista kuvasivat olevansa monessa mukana, mutta yhtä tyypillistä oli kuvata itseään enemmänkin yksinäisyyteen vetäytyväksi, jopa erakkoluonteeksi. Siiri kuvasi oivaltavasti sitä, että uusi koti tuntui itselle sovelialta, mutta sopeutuminen vei vielä aikaa. Puolison kuoleman jälkeen hän oli jatkanut asumista perheen yhteisessä kodissa, mutta vastuun kantaminen omakotitalosta ja yksinasuminen hieman syrjässä ei enää tuntunut mieluisalta. Siiri oli myös erakoitunut suruaikana niin, että hänen ainoana sosiaalisena verkostonaan olivat käytännössä aikuistuneet lapset. Muutto merkitsi hänelle paitsi arkisista huolista vapautumista mutta myös mahdollisuutta uudenlaiseen sosiaalisempaan elämään.

Siiri: Mm. Ni tuota, että, tohon kun sa-, sanoin siitä et mä olen niin erakoitunu...ollut tuolla, kaikkienensa. Ni tuota, nyt on ollu niinkun, se on hirveen iso askel niinkun lähteä sitte jonnekin.

H: Niin.

Siiri: Todella iso. Et ku mä nään jonkun mainoksen jossain, ni mä ajattelen joo, että tonne, tonne mä lähden, tohon konserttiin..tai teatteriin.. ni, sitte ku tulee se aika että pitäs ruveta niinku lähtemään..ni älä unta nää. En varmastikaan..

H: Niin.

Siiri: ..lähde. Että, et mul on, se on sellanen, mut se on niinkun lähinnä mun..

H: Niin.

Siiri: ..mun, musta itsestäni kiinni. Että, että, et talon näitä tapahtumia ja kaikkii tommosii ni mä en niinkun, juurikaan, ole sitten niinkun vielä, vielä menny. Mut mä voisni kuvitella..

H: Joo.

Siiri: ..että, tääl on hirveän mukavia ihmisiä, ja se että tämä ilmanala ja -piiri tällä lailla...

Osallisuuden kokemus on aina subjektiivinen eikä sitä voi mitata objektiivisin mittarein: esimerkiksi osallisuuden tunne saattoi syntyä pelkästä tietoisuudesta, että osallistumiseen ja yhteisessä mukana olemiseen oli aina matalan kynnyksen mahdollisuus, jota voisi hyödyntää milloin tahansa. Asukkaista muutama kuvasi vaikeaa elämäntilannettaan, jonka vuoksi he eivät olleet kokeneet jaksavansa ottaa osaa oman kodin seinien ulkopuoliseen elämään. Vaikka arki tällä hetkellä oli sisäänpäin kääntynyttä ja käpertynyttä, he kuvasivat elämäänsä osallisuuden kehän reunalla, mistä olisi mahdollisuus ponnistaa kesemmälle. (vrt. Särkelä-Kukko 2014; Rouvinen Wilenius 2014.) Osallisuudelle tyypillistä onkin se, että sen muodot ja kokemuksen syvyys voivat vaihdella elämäntilanteen mukaan; tällöin tärkeintä on se, että osallisuudesta ei pysyvästi syrjäydytä vaan paluureitin löytäminen tehdään luontevaksi.

Se, miten vahvaa tunnetta osallisuudesta kukin missäkin elämän vaiheessa kaipaa, on hyvin vaihtelevaa. Osallistumisen ja osaa ottamisen määrän ja tavan sääntely näyttäytyikin yhtenä avaintekijänä tyytyväisyyden ja hyvinvoinnin kertomuksissa: mahdollisuus osallistua silloin kun siltä tuntui ja sellaisiin aktiviteetteihin, jotka itselle tuntuivat sopivilta, oli tärkeää. Muutama asukas kuvasi sitä, miten oli huomaamattaan ajautunut jo liiankin sosiaaliseen elämään päätyen viettämään lähes kaiken aikansa yhteisissä riennoissa, mutta heillekin oli sallittua ottaa omaa aikaa ja askeleita taaksepäin yhteisestä olemisesta. Toisaalta oli myös niitä, jotka olivat kokeneet yksinäisyyttä entisessä kodissaan esimerkiksi hauraiden sosiaalisten verkostojen ja liikuntavaikeuksien vuoksi: heille uusi koti saattoi merkitä myös uudenlaisen elämäntavan löytämisen riemua syrjään jäämisen kokemuksen sijaan.

Korttelissa järjestetty toiminta pohjautui asukkaiden omiin toiveisiin, toiminnanohjaajan tehtävänä oli auttaa heitä järjestämään sellaista toimintaa, jota he itse toivoivat. Mahdollisuuksia osallistua oli paljon: oli askartelua, yhteistä ruoanlaittoa, yhteislenkkejä, harrastuspiirejä ja kuntosalia jumppineen. Toisaalta oli monenlaisia esittelyjä, luentoja ja vierailevia esityksiä sekä kausijuhlia myyjäisineen. Tämä toiminnan muotojen kirjo osaltaan oli tärkeä, sillä se mahdollisti osallistumista – tilaisuuksia ja itselle mieluisia tapoja olla mukana löytyi vaivattomasti (vrt. Isola ym. 2017, 25). Toisaalta taloon oli myös muovautunut erilaisia rooleja: oli niitä erityisen aktiivisia, talotoimikunnan aktiivijäseniä, luomupiirien ja myyjäisten organisoijia, mutta myös niitä, jotka olivat pikemminkin ottaneet piipahtajan, vieraan tai tarkkailijan roolin. Esimerkiksi yksi asukkaista kuvasi sitä, miten hän oli aina kokenut sosiaaliset

tilanteet jollain tapaa stressaavina, mutta oli nyt löytänyt luontevan paikan ja tavan olla osa muodostunutta yhteisöä.

Hannu: [...] No emmä muutenkaan tykkää..päiväkahvit on just semmonen, josta mä en tykänny työpaikoillakaan koskaan.

H: Mm.

Hannu: Mä oon vähän tämmönen, huono sosiaalisessa.. elämässä. Se on jotenki stressaava tilanne.

H: Joo.

Hannu: Enkä mä itse asiassa missään harrasteryhmässä.

H: Niin.

Hannu: Käyn mä tässä yhteisissä tilaisuuksissa ja tommosta.

H: Niin, joo täällä oli, nyt on, itsenäisyyspäiväjuhlat tais olla ja..

Hannu: Niin, joo.

H: ..tämmösissä.

Hannu: Siel oli pikkujoulut.

H: Joo. Niin näissä..[...]

Hannu: Ja sit mä kuvailen siellä että, mut viralliseksi.. valokuvaajaks ylennettiin.

Kohtaamisen ja osallistumisen tavoissa oli paljon liikkumavaraa, mutta taustalla näytti silti vaikuttavan jaettu ymmärrys siitä, että taloon muuttanut asukas olisi halukas omalla tavallaan ottamaan osaa yhteiseen.

Kotiutumisia: kokemus yhteisöön kuulumisesta

Asukkaiden lähtökohdat olivat erilaisia: osalle yhteisöllinen asuminen oli tutumpaa, mutta monelle se oli jotain uutta, johon oli ehkä vasta päästy perehtymään. Tästä huolimatta suhteellisen lyhyessä ajassa seniorikortteliin oli rakentunut omanlaisensa yhteisö, jolla oli jo vakiintuneita tapoja ja käytäntöjä. Samaan aikaan muuttaminen uuteen vastarakennettuun taloon oli luonut ensimmäistä yhteistä kokemuspohjaa asukkaille: kaikilla oli oma muutto-prosessinsa takana ja kotiutuminen alkamassa. Toisaalta osalle asukkaista alue oli jo ennestään tuttu, mikä saattoi vahvistaa tunnetta tuttuudesta ja paikkaan kuulumisesta. Vaikka yksilön ja paikan välinen suhde väistämättä muuttuu ajan kuluessa, usein ajatellaan, että yksilöt oppivat luovimaan ja sopeuttamaan omaa toimintaansa tutun ympäristön vaateisiin (vrt. Golant 2015; Peace, Holland ja Kellaher 2011; Scharlach ja Diaz Moore 2016). Esimerkiksi yksi asukkaista kuvasi sitä, miten lähiseutu ja metsät olivat hänelle niin turvallisia, että hän ei epäroinyt hetkeäkään lähteä yksin luontoon.

Aineiston keräämisen hetkellä yhteisö oli siis vielä varsin nuori ja yhteisen tekemisen muodot hakivat vasta muotoaan. Myös asukkaiden kirjo oli melko suurta: osa oli vielä mukana työelämässä, osa hyvin aktiivisia talon ulkopuolisissa ajanvietoissa, kun taas osalle kortteli muodosti arjen ja sosiaalisen keskipisteen. Kaikesta huolimatta asukkaita tuntui yhdistävän jonkinlainen käsitys siitä, että asumiselta toivottiin vähintäänkin jotain muuta kuin perinteistä tavanomaista asumista yksin omissa asunnoissa. (vrt. Paavolainen 2021a.)

Korttelissa oli kolmen tyyppistä asumista: vuokra-, asumisoikeus- ja omistusasumista, jotka jakautuivat vielä eri osiin kortteliä. Puheen tasolla korostettiin sitä, että *kaikki me ollaan samaa*

porukkaa, mutta jotain muodoltaan enemmän tai vähemmän kiinteitä jakolinjoja asukkaiden keskuuteen näytti muotoutuneen. Esimerkiksi ikä ja terveydentila olivat sellaisia tekijöitä, jotka helposti määrittivät sitä, millä tapaa ja miten usein yhteiseen osallistuttiin. Korttelissa oli myös vakiintunut joitakin pienempiä ryhmittymiä, joilla oli omat rientonsa: esimerkiksi osalla asukkaista oli tapana kerääntyä kahvittelemaan ja pelailemaan iltapäivisin yhdessä, toisessa ryhmässä taas käytiin yhdessä lenkillä tai kauppa-asioilla.

Pienemmät ryhmät näyttivät muovautuneen luontevasti yhteisten kiinnostusten ja samankaltaisten elämäntilanteiden myötä. Osallisuuden kokemuksen kannalta ne olivat tärkeitä: ne tarjosivat mahdollisuuksia tehdä yhdessä asioita ja kuulua vertaisena jäsenenä ryhmittymään. Vastuutehtävissä toimiminen antoi tilaisuuksia ottaa osaa yhteiseen, mutta myös saada kiitosta hyvin hoidetuista tehtävistä. Taloon oli muovautunut *me*: usein kertomuksissa viitattiin implisiittisesti yhteisöön toteamalla *meillä on tapana tehdä, meille tulee vieraaksi ensi viikolla, meillä on tuolla kerbohuoneessa*. Me-muodon käyttäminen kuvasti kokemusta siitä, että oltiin osa jotain yhteistä ja siitä oli opittu ammentamaan. Yhteistä taitovaratonta myös osattiin jo hyödyntää: oli se mies, jolta saattoi kysyä kyytiä kauppaan tai se, joka lyhensi lahkeet käden käänteessä ja se, joka osasi auttaa verkkopankkiasioinnissa.

Osallisuuden kokemus on vahvasti läsnä monessa kertomuksessa: elämäntarinoita, hyviä ja huonoja taitekohtia ja arjen iloja voitiin jakaa toisten kanssa. Yksi sydäntälämmittävimmistä oli Vienon kuvaus siitä, miten taloon muuttaminen oli mullistanut hänen koko elämänsä. Hänen sosiaalinen verkostonsa oli varsin hauras eikä hän liikuntavaikkeuksien vuoksi ollut oikeastaan liikkunut oman kodin ulkopuolella. Uusi koti oli merkinnyt vanhojen rutiinien murtumista ja uudenlaisen aktiivisen elämän alkua, mikä oli vaikuttanut myönteisesti myös hänen fyysiseen terveydentilaansa psyykkisen lisäksi. Juurtumista yhteisöön ja vahvaa osallisuuden kokemusta kuvasti se, että hyviä uutisia saatuaan hän halusi ensisijaisesti jakaa riemunsa toisten asukkaiden kera ja päätyi juhlistamaan tilaisuutta tarjoamalla leivonnaisia iltapäiväkahvien vakiojoukolle.

Vieno: Ni minä lennätin sen ja hikkasin tonne pöytään, mä sanoin että ja nyt, nyt tuli niin hyviä uutisia että nyt syödään lentipullaa.

H: Mm, joo, joo [nauraen]

Vieno: Että tää on kaikki teiän ansiota ku aina tuli näitä, oikein, ni mä sanoin, että tämä on ihan teiän ansiota.

Vienon kertomus alleviivaa tarvetta voida jakaa elämän iloja ja suruja toisten kanssa. Ystävien lisäksi hänellä oli paikkoja mihin mennä, mihin hän halusi mennä ja mitkä tarjosivat mielekästä tekemistä. Asukkaiden keskuudessa oli ystävyystyttö, opittu löytämään mieluisia keskustelukumppaneita ja yhteisiä tekemisen ja kiinnostuksen kohteita: yhteisen tekemisen äärelle oli helppo kokoontua.

Kaikki aineiston kertojat olivat muuttaneet seniorikortteliin tavanomaisista asunnoista, useimmat omista tilavista kodeistaan. Muuttaminen ja kotiutuminen, muutokseen sopeutuminen, vaativat aikaa ja voimavaroja. Osa kertoi, kuinka he ensin pysyttelivät oman asuntonsa sisäpuolella itselle tuttuun ja totuttuun tapaan. Elina kertoi siitä, miten hänen oli aluksi vaikeaa ajatella asuvansa niin kovin pienessä kodissa, kun hän oli tottunut väljään asumiseen.

Elina: Tietenkin se oli alkuun, se tuntu vähän siltä. Ni määhän ku olin siellä pyykkituvalalla ja sitte ku määhän tulin sieltä illalla, oli jo ettei ollu ihmisiä missään eikä, ni kävelin tota käytävää ni mulle yks kaks tuli semmonen aha-elämys että, ai mullako pieni koti että, mullahan on näin

iso koti. Että tää kaikkihan on mun kotia.

H: Niin.

Elina: Niin ku täällä on sanottu... että nää kaikki tilat on teidän kotia. Muistakaa, te voitte täällä ihan, olla niin kun kotona. Että nää, tää on nyt teidän kotia.

K: Joo.

Elina: Ni mulla tuli se siinä käytävällä että, ai nii että nää on kaikki mun kotia.

Elinan kuvaus avaa hyvin sitä, että korttelin tilat eivät olleet vain mitä tahansa paikkoja vaan ne olivat merkityksellisiä paikkoja ja osa omaa kotia. Myös Iidan kokemus olohuoneeseen piipahtamisesta kuvastaa vastaavaa tuntemusta, samoin myös hänen toteamuksensa siitä, ettei yhteisissä tiloissa ollut tarvetta arastella: saunavuorollekin naisjoukko kulki yhdessä kylpytakeissa *yhtään kursailematta*. Harvalla oli omaa saunavuoroa, vaan moni kertoi nauttivansa yhteisestä vakiovuorosta, johon oli muodostunut viikoittainen *saunaparlamentti*. Siitä oli tullut merkittävä vertaisverkosto monelle talon asukkaalle, ja kokemuksia elämän varrelta arjen kiemuroista jaettiin vakioikäväijöiden kesken.

Paikkaan ja yhteisöön kuulumisen tunteen merkitystä ei voi vähätellä. Moni asui yksin jo ennen taloon muuttoaan, ja oli saattanut tuntea olonsa yksinäiseksi ja ehkäpä turvattomaksi-kin. Selvästi huolta oli kannettu siitä, saisiko apua hälytettyä paikalle tarvittaessa, huomaisiko kukaan katoamista tai kuinka selviytyä arjen askareista yksin (vrt. Vasara 2015). Yhteisöllisessä seniorikorttelissa oli syntynyt luottamus siihen, että jokainen asukas oli omalla tavallaan merkityksellinen eikä katoaminen jäisi huomaamatta. Erään asukkaan sanat *minusta pidetään täällä huolta* kuvastavat osuvasti sitä tunnetta turvallisesta ja hyvästä asumisyhteisöstä ja vanhenemisen tilasta, minkä monet kertojista jakoivat.

Lopuksi

John Donnen (1988) säkeet *Yksikään ihminen ei ole saari, täydellinen itsestään*, kuvastavat hyvin osallisuuden kokemuksen merkitystä. Osallisuus on osa inhimillistä hyvinvoinnin kokemusta eikä se menetä merkitystään elämän missään vaiheessa. Se, että on osa jotain itseä suurempaa ja että on jotain yhteistä jaettua, on ensiarvoisen tärkeää elämän mielekkyyden kokemuksen kannalta. Ihmisyyteen kuuluu yhteys toisiin elämänkulun eri vaiheissa: jos emme tavoita toistemme kokemusta millään tasolla, jäämme vieraisiksi toisillemme ja empatiasta tulee mahdotonta.

Ikäpolitiikassa on korostettu ikääntyneen oikeutta jäädä asumaan omaan kotiinsa. Se on hyväntahtoinen periaate, mutta viime vuosikymmenten kokemukset ovat osoittaneet, että iän karttuessa elämänpiiri alkaa eri syistä usein kaventua ja oma jaksaminenkin saattaa olla koe- tuksella. Lääkkeeksi on usein tarjottu aktiivista ikääntymistä: omaa vastuunkantoa siitä, että pysyy kiinni elämän pyörteissä.

Aktiivisen ikääntymisen ja paikoillaan vanhenemisen politiikat ovat kaksiteräisiä miekkoja. Parhaimmillaan ne voivat tukea hyvän vanhenemisen kokemusta, mutta kaikessa vilpittömyydessään ne saattavat olla juuri niitä tekijöitä, jotka murentavat osallisuutta. Jos kodista ulos lähtemisestä tulee liian vaivalloista tai itselle mieluisia ja mielekkäitä menemisen paikkoja ei löydy, saattaa oma elämä käpertyä seinien sisään niin, että ajaudutaan marginaaliin ja menetetään yhteys maailmaan. Yhteisöllinen seniorikortteli oli tästä päinvastainen esimerkki: aito osallisuuden kokemus syntyi kohtaamisissa, omannäköisessä elämässä ja sen valinnoissa sekä jaetuissa kokemuksissa.

Hyvinvoivan yhteiskunnan liimaksi tarvitaan jotain yhteistä ja jaettavaa, mutta sitä ei synny, jos toisen kohtaamiselle omana itsenä ei varata tilaa, aikaa ja tahtoa – aitoa osallisuutta ei ole ilman yhteisöä.

Lähteet

- Allardt, Erik. 1976. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.
- Anttonen, Anneli ja Jorma Sipilä. 2012. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Helsinki: Vastapaino.
- Bengtson Vern L. ja Richard A. Settersten, Jr., toim. 2016 *Handbook of Theories of Aging*. 3. painos. New York: Springer.
- Bruner, Jerome. 1990. *Acts of Meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Clapham, David. 2005. *The Meaning of Housing. A Pathways Approach*. Bristol: Policy Press.
- Donne, John. 1988. *Rukouksia sairassuoteelta* (Devotions upon Emergent Occasions 1642, suom. Paavo Rissanen). Helsinki: Kirjaneliö.
- Elder, Glen H., Jr. 1994. Time, human agency and social change: Perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly* 57 (1): 4–15.
- Golant, Stephen M.. 2015. *Aging in the Right Place*. Baltimore: Health Professions Press.
- Huhta, Jaana ja Satu Karppanen. 2020. *Kohti ikäystävällistä yhteiskuntaa. Iäkkäiden henkilöiden palvelujen uudistamistyöryhmän raportti*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 16. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Häggglund, Anna Erika ja Anna Rotkirch (2021) ”The family situation across the life course.” Teoksessa *Life-Histories in Finland: First Results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*, toim. Kathrin Komp-Leukkunen, 62–74. Helsinki: Väestöliitto.
- Helliwell, John F., Richard Layard, Jeffrey D. Sachs, Jan-Emmanuel De Neve, Lara B. Aknin ja Shun Wang. 2022. ”World Happiness Report 2022.” 13.12.2022. <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2022/WHR+22.pdf>.
- Huhta, Jaana ja Satu Karppanen 2020. *Kohti ikäystävällistä yhteiskuntaa. Iäkkäiden henkilöiden palvelujen uudistamistyöryhmän raportti*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Isola, Anna-Maria, Heidi Kaartinen, Lars Leemann, Raija Läpäri, Taina Schneider, Salla Valtari ja Anna Keto-Tokoi. 2017. *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamista*. Työpäpaperi 33. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Johansson, Hanna ja Kirsi Saarikangas. 2009. *Homes in Transformation: Dwelling, Moving, Belonging*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jylhä, Marja. 2015. Vanhuus pitenee, hoiva vähenee? *Talous ja Yhteiskunta* 1, 40–45.
- Jämsén, Arja ja Anne Pyykkönen, toim. 2014. *Osallisuuden jäljillä*. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
- Kainulainen, Sakari. 2014. Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (5): 485–497.
- Kokkonen, Jouko. 2019. Professori Taina Rantanen: Ei kannata jäädä vanhanakaan makkaamaan. *Liikunta ja tiede* 5, 4–7.
- Komp-Leukkunen, Katrin, toim. 2021a. *Life-Histories in Finland: First Results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*. Helsinki: Väestöliitto.
- Komp-Leukkunen, Kathrin (2021b) ”Health care across the life-course.” Teoksessa *Life-Histories in Finland: First Results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*, toim. Kathrin Komp-Leukkunen, 30–39. Helsinki: Väestöliitto.

- Koponen, Päivikki, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi ja Seppo Koskinen, toim. 2018. *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 –tutkimus*. Raportti 4. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kulmala Jenni, Inna Lisko ja Zhen Im. 2021. ”Health and disability across the life-course.” Teoksessa *Life-Histories in Finland: First Results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*, toim. Kathrin Komp-Leukkunen, 18–29. Helsinki: Väestöliitto.
- Kuronen, Raija ja Lasse Mielikäinen. 2019. *Kotihoito ja sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2018*. Tilastoraportti 41. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Euroopan parlamentti. 2021. ”Köyhyyden, sosiaalisen syrjäytymisen ja syrjinnän torjunta 2021.” Faktatietoja Euroopan unionista. 28.4.2021. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fi/home>.
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista. 980/2012.
- Lampinen, Sari. 2021. *Monisukupolvisen yhteisöllisen asumisen hyvät käytännöt ja solmukohdat*. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Koske.
- Leemann, Lars ja Riitta-Maija Hämäläinen. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (5): 586–594.
- Leemann, Lars, Hannamaria Kuusio ja Riitta-Maija Hämäläinen. 2015. *Sosiaalinen osallisuus*. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lintunen, Jenni. 2019. ”Yhä useampi ikäihminen asuu kotona – yli puolet pientaloissa.” 22.2.2021. <http://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/yha-useampi-ikaihminen-asuu-kotona-yli-puolet-pientaloissa/>.
- Machielse, Anja ja Joachim Duyndam. 2020. Strategies of socially isolated older adults: Mechanisms of emergence and persistence. *Journal of Aging Studies* 53. 28.4.2021. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2020.100852>.
- Mallett, Shelley. 2004. Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52 (1): 62–89.
- Mikkola, Henri ja Juha Hänninen. 2021. ”Housing and geographical differences across the life-course.” Teoksessa *Life-Histories in Finland: First Results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*, toim. Kathrin Komp-Leukkunen, 76–87. Helsinki: Väestöliitto.
- Mäntylä, Erika, Marko Nousiainen ja Anna-Maria Isola. 2019. ”Keittiöt ilman rajoja. Yhteinen keittiö -hankkeen osallisuusvaikutusten arviointi.” Työpaperi 10. 27.4.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137967/URN_ISBN_978-952-343-304-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Niemelä, Mikko. 2010. ”Paljon puhetta, vähän tekoja? Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan teemavuosi 2010.” Kelan blogi. 28.4.2021. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/152>.
- OECD. 2017. ”How’s life? Measuring Well-Being.” 22.2.2021. http://dx.doi.org/10.1787/how_life-2017-en.
- Oosi, Olli, Marika Koramo ja Samuli Sadeoja. 2019. *Ikääntyneiden palvelu- ja yhteisökorttelin toteuttaminen*. Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
- Oosi, Olli, Jeremias Kortelainen, Tuomas Luukkonen ja Katri Haila. 2020. *Ikääntyneiden välimuotoisen asumisen tilanne ja tulevaisuuden tarpeet*. Helsinki: Ympäristöministeriö.

- Paavolainen, Taru. 2021a. *Yhteinen arki. Opas ikääntyneiden yhteisölliseen asumiseen*. Jyväskylä: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) & Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Koske.
- Paavolainen, Taru. 2021b. *Yhteisöllisyys asumisessa. Katsaus ikääntyneiden yhteisölliseen asumiseen*. Raportteja 51. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Koske.
- Pajula, Elina. 2014. ”Tositarinoita osallisuudesta.” Teoksessa *Osallisuuden jäljillä*, toim. Arja Jämsén ja Anne Pyykkönen, 11–21. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
- Peace, Sheila, Caroline Holland ja Leonie Kellaher. 2011. ”‘Option recognition’ in later life: variations in ageing in place.” *Ageing and Society* 31 (5): 734–757.
- Perustuslaki. 731/1999.
- Rajaniemi, Jere ja Erja Rappe. 2020. ”Ikäystävällisyyden edistäminen asuinalueilla ja taajamissa.” Ympäristöministeriön julkaisuja 2. 11.3.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162050/YM_2020_2.pdf
- Rantanen, Taina. 2021. ”Vanhuus siirtyy yhä kauemmaksi.” *Vanhustyö* 2: 10–11.
- Rappe, Erja, Helinä Kotilainen, Jere Rajaniemi ja Päivi Topo. 2018. ”Muisti- ja ikäyställisyttä asuinympäristöihin.” Ikäinstituutti. 29.4.2021. https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2018/11/Muisti-ja-ikäystävällinen-ympäristö-pikaopas_www.pdf.
- Riessman, Catherine Kohler. 2008. *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles, CA: Sage.
- Rotkirch, Anna, toim. 2021. *Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä. Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Rouvinen-Wilenius, Päivi. 2014. ”Kohti osallisuutta – mikä estää, mikä mahdollistaa.” Teoksessa *Osallisuuden jäljillä*, toim. Arja Jämsén ja Anne Pyykkönen, 51–68. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
- Scharlach, Andrew E. ja Keith Diaz Moore. 2016. ”Aging in place.” Teoksessa *Handbook of Theories of Aging*, toim. Vern L. Bengtson ja Richard A. Settersten, Jr, 497–425. New York: Springer.
- Saari, Juho. 2015. *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sosiaalihuoltolaki. 1301/2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). 2011. ”Aina on oikea ikä! Aktiivisen ikääntymisen ja sukupovien välisen solidaarisuuden eurooppalainen teemavuosi 2012. Suomen kansallinen toimintasuunnitelma.” Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 20.28.4.2021. file:///D:/PAULA%202021/Pime%C3%A4_040121_M%C3%A4yris_0121/280421%20matskuja/Kansallinensuunnitelma_2012URN_NBN_fi-fe201504223619.pdf.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). 2017. *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). 2020. *Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030. Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). 2021. ”Osallisuuden edistäminen.” 23.3.2021. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen> 23.3.2021.
- Särkelä-Kukko, Mona. 2014. ”Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta.” Teoksessa *Osallisuuden jäljillä*, toim. Arja Jämsén ja Anne Pyykkönen, 35–40. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.